

FUAT ARPA ŞİİRLERİNİN TEMATİK İNCELENMESİ

Thematic Examination of Fuat Arpa Poems

İbrahim YILDIRIM*

ÖZET

Tema, Türk edebiyatının Batı'dan ödünçlediği kavramlardandır. Sınırları halen tam olarak çizilememiş bu kavram, zaman zaman konuyla da karıştırılır. Bu da kavramın yeni oluşu ve sınırlarının belirlenmemiş olmasından kaynaklıdır. Aynı zamanda bir eserde birden fazla temaya da yer verildiğinden tema kavramını belirlemek bazen zorlayıcı olabilmektedir. Tema kavramı şiirlere bireysel veya toplumsal olarak da yansır. Bu özellik Fuat Arpa şiirlerinde de göze çarpar. Fuat Arpa'nın şiirleri her ne kadar yerel bir atmosferden beslenmişse de şairin hem bireysel yönünü hem de toplumsal duyarlılığını yansıtan temalar oldukça fazladır. Fuat Arpa, bu temaları kullanırken yerelliğin dar alanına sıkışıp kalmamıştır ve farklı coğrafyaların çılgılığı, umudu olmaya çalışmıştır. Bazı şiirlerinde Anadolu, bazı şiirlerinde Orta Asya, bazı şiirlerinde Balkanlar ve bazı şiirlerinde de Batı duyarlılığı olmayı başarmıştır. Fuat Arpa, her ne kadar sanat dünyasının yoğun faaliyetlerinin olduğu İstanbul gibi bir kentte yaşamamışsa da şiirle bağımlı hiç koparmamıştır. Fuat Arpa, taşrada eser veren şairlerden olsa da sanat dünyasındaki gelişmeleri yakından takip ederek kendi şiirini hep güncel tutmayı başarmıştır. Doğup büyüdüğü kent olan Van'ın kültürel dokusu şairin şiirlerinin şekillenmesinde elbette etkili olur. Şair her ne kadar yerel bir atmosferden beslenmişse de işlediği temalarla evrenselliği de yakalar. Aynı zamanda bireysel algılarına toplumsal bir yön de kazandırmayı başarır. Biz de bu çalışmamızda Fuat Arpa'nın şiir kitaplarını toplumsal ve bireysel temalar açısından inceleyip tema kavramının şiirde kullanımını örneklemeyi amaçlamaktayız. Bu çalışmamızda bizde yeni olan ve zamanla daha olgun örnekleri verilen tema kavramını örneklerle ele alıp bu alandaki çalışmalara katkı sunmayı düşünmekteyiz. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanıldı. Öncelikle veriler toplanıp ayıklamalar yapılarak değerlendirme aşamasına geçildi, sonrasında bu veriler sentezlenerek çalışmamız oluşturuldu.

Anahtar Kelimeler: Tema, Fuat Arpa, Taşra, Şiir.

ABSTRACT

Theme is one of the concepts that Turkish literature borrows from the West. This concept, whose boundaries have not yet been fully drawn, is sometimes confused with the subject. This is because the concept is new and its boundaries have not been determined. At the same time, since more than one theme is included in a work, determining the concept of theme can sometimes be challenging. The concept of theme is also reflected in poems individually or socially. This feature also stands out in Fuat Arpa's poems. Although Fuat Arpa's poems are nourished by a local atmosphere, there are many themes that reflect both the individual aspect and social sensitivity of the poet. While using these themes, Fuat Arpa was not stuck in the narrow area of locality and tried to be the scream and hope of different geographies. He has managed to include Anatolia in some of his poems, Central Asia in some of his poems, the Balkans in some of his poems, and Western sensitivity in some of his poems. Even though Fuat Arpa did not live in a city like Istanbul, where the art world has intense activities, he never lost his connection with poetry. Even though Fuat Arpa is one of the poets who work in the provinces, he has always managed to keep his poetry up to date by closely following the developments in the art world. The cultural texture of Van, the city where he was born and raised, is of course effective in shaping the poet's poems. Even though the poet is nourished by a local atmosphere, he also captures universality with the themes he deals with. At the same time, it manages to bring a social aspect to individual perceptions. In this study, we aim to examine Fuat Arpa's poetry books in terms of social and individual themes and to exemplify the use of the concept of theme in poetry. In this study, we intend to discuss the concept of theme, which is new to us and whose more mature examples have been given over time, with examples and contribute to studies in this field. Document review method, one of the qualitative research methods, was used as the method in the study. First, the evaluation phase was started by collecting and sorting the data, and then our study was created by synthesizing these data.

Keywords: Theme, Fuat Arpa, Country, Poetry.

* Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, babil1979@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4768-3366
Geliş/Received: 19/10/2023 Kabul/Accepted: 23/11/2023

Giriş

Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı yönünü kadim şiir geleneği olan divan edebiyatından Batı edebiyatına çevirince Batı'dan yeni kavramlar ödünclemeye başlar. Elbette bu kavramlar ilkin yeni olmalarından dolayı acemiliklerle kullanılmışsa da zamanla daha yetkin örnekleri vermeye başlanır. Bu kavramlardan olan tema, Türk edebiyatının 19. yy.da Batı'dan ödünçlediği kavramlardandır. Dolayısıyla ilk kullanımlarında farklı kavramlarla karıştırılması da normaldir. Biz de bu çalışmamızda tema kavramına değinerek şiire yansımalarını değerlendirmeyi uygun bulduk. Öncelikle tema kavramının karşılıklarına bakarak bu kavramın genel bir çerçevesini belirlemeye çalışacağız. Türk Dil Kurumu Güncel Sözlükte bu kavram “ Öğretici veya edebî bir eserde işlenen konu, düşünce, görüş, tem, ana konu” olarak ifade edilir. Bu tanımda tema her ne kadar işlenen konu olarak verilmişse de bu kavramı konun karşılığı olarak kullanmak uygun değildir. Selçuk Çıkla, “... İlk önce temanın var olduğu, yani ilk önce temanın şairin zihninde veya kalbinde, hayalinde veya hatırasında şiirleştiği, sonra da kâğıda döküldüğü; şiirin temasının alanına giren varlık, mefhum, duygu veya düşüncenin de daha sonradan konu olarak nitelendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.” (Çıkla, 2012, s. 74) diyerek tema ve konunun farklılığına değinir. Turan Karataş da sağlıklı bir bakış açısıyla tema ve konuya bakan kişilerin bu iki kavramın farklı şeyi ifade ettiğini söyleyeceklerini belirtir (Karataş, 2004, s. 467). J.A. Cuddon “Bir çalışmanın teması onun konusu değil; eserde dolaylı veya dolaysız olarak ifade edilen merkezî fikirdir.” (Cuddon, 1999, s. 913) derken Batılı kaynaklarda da bu iki kavramın farklılığına değinir.

Tema kavramı şairin hayal, duygu ve düşünce dünyasının yansımasıdır. Dolayısıyla şairin kullandığı temaları belirlemek için şairin eserini yaratmadan önce ve yaratırken içinde bulunduğu duygu, düşünce ve hayal dünyasını iyi bilmek gerekir. Bu da çok mümkün görünmemektedir. Bundan dolayı tema belirlenirken şairin kullandığı anahtar kelimeler, bu kelimelerin kullanıldığı cümleler ve bu cümlelerin şiir içindeki kullanımı önemli bir nokta oluşturur. Tema kavramı şiirin diğer unsurlarından bağımsız değerlendirmek çok mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla tema kavramı olduğu bağlam ve yapı içerisinde değerlendirilirse daha anlamlı olur. Turgut Özakman “Satranç oyununda amaç şahı almaktır (tema). Her hamle o amaca ulaşmak içindir. Dramayı oluşturan bütün öğeler de tema doğrultusunda kullanılır.” (Özakman, 1998, s. 61) derken eserdeki diğer parçaların temaya olan hizmetlerini ifade eder. Şerif Aktaş, tema kavramının tek başına çözümlenemeyeceğini, çözümlenmesinde eserdeki zaman, kişi, mekân, olay örgüsü gibi kavramların son derece önemli olduğunu belirtir (Aktaş, 2013, s.69). Bu konuda Şerif Aktaş ayrıca düşüncelerini şu şekilde dile getirir:

Şiirde yapı ve temayı birbirinden ayırmak bir göstergede, gösteren ile gösterileni ayırmaya kalkmaktan farksızdır. Şiir metninde ele alınan tema o yapıyla birlikte vardır. Onları birbirinden ayırmak cidden kelimenin yazılışı ve sesiyle anlamı ayırmaktır. Bu da mümkün değildir... Yapıyı meydana getiren birimlerin keşiştiği, birleştiği anlam değerinin en kısa ve yalın ifadesi temadır, bu da soyuttur. Bu soyut anlamı, metindeki birimlerin merkezindedir, onlarla vardır, onların varlığında somutluk kazanır. Öyleyse yapıyı meydana getiren ses ve anlam kaynaşmasından oluşan birimlerin tümünün birleştiği anlam değerini belirlemek temayı bulmaktır (Aktaş, 2015, s. 34).

Tema kavramı incelenirken bir eserde sadece bir tema etrafında teşekkül etmediği de unutulmamalıdır. Bir eserde birden fazla tema yer alabilir. Çünkü sanatçı eserini oluştururken hem yaşadıkları hem o anki ruhsal durumu eserini etkiler. Nurullah Çetin, “Tema esas olarak yazarın dünya görüşü ve inancına göre biçimlenir. Sonrasında yazarın şahsiyeti, yaratılışı, eğitim ve kültür düzeyi, sosyo-ekonomik konumu gibi unsurlar temanın oluşumunda etkili olur. Her romanın bir veya birden fazla teması vardır.” (Çetin, 2013, ss. 121-122) diyecektir.

Çalışmamızda tema kavramının örneklerine geçmeden önce Fuat Arpa'nın hayatı ve edebî kişiliğine değinmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Van'da doğan

sanatçı tüm eğitim öğretim hayatını Van'da tamamlar. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Türkoloji Bölümünü bitirdikten sonra Kahramanmaraş'ta edebiyat öğretmenliğine başlar. Daha sonra Van'da edebiyat öğretmenliği yapmaya devam eder. Yüksek lisans çalışmasını Saf Şiir Anlayışı çalışmasıyla tamamlar. Şu an MEB'de Ar-Ge biriminde çalışan Fuat Arpa Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde doktora yapmaktadır.

Fuat Arpa yazı hayatına lise yıllarında başlar. İlk şiir ve yazılarını mahalli gazetelerde yayımlar. Hazan, Seyir, Yağmur, Değirmen, Mavi Yeşil dergilerinde yazar. Arkadaşlarıyla birlikte Van Sanatçılar Derneğini kurar. Dünya Şairler Birliği, Van Şair ve Yazarlar Birliği üyesi olup çeşitli sivil toplum kuruluşlarında görev alır. Ümitlerin Adı, Sözü'nün Yazgısı, Yalnızlık Serenadı (şiir), Etüt-1, Saf Şiir Anlayışı (araştırma) yayımlanmış çalışmalarıdır.

1. Fuat Arpa Şiirlerinin Tematik İncelenmesi

1.1. Duyarlılık

Duyarlılık insanın bilinçli olma durumuyla ilgili bir temadır. Bilinçli bir birey hem kendine hem çevresine yönelik algılarında daha hassastır. Duyarlılık bir nevi hassas olma durumudur. Dolayısıyla duyarlılık teması hem bireysel hem toplumsal bir tema olarak ele alınabilir. İnsan tek başına bireysel, yaşadığı toplumla birlikte sosyal bir varlıktır. Duyarlılık teması da hem insanın kendi bireysel yönünden hem de tanıklık ettiği toplumsal olaylardan etkilenir. Fuat Arpa, kendi bireyselliğinden ziyade toplumcu duyarlılığını ön plana çıkarıp bütün bir insanlığa yönelir. Fuat Arpa, yaşadığı coğrafyanın sınırları içine hapsolmayarak bütün bir insanlığı görebilmiş bir sanatçıdır. "Ne yazılırsa yazılsın, insana çıkıyor" (Arpa, 2023, s. 13) sözü de bu düşüncenin bir yansımasıdır. İnsana ait her acı şairin duyarlılığını tetikler. Dolayısıyla ele aldığı temada bu durum çok belirgin hâlde ön plandadır. Fuat Arpa şiirlerinde kendine fazlaca yer bulan bu tema evrensel anlamda ve Türk-İslam coğrafyasında yaşanan acılara karşı şairin isyanı olarak kendine yer bulacaktır. Şairin şiirlerine bakıldığında insanın bireyselliğinden toplumsallığa değin herkesin acılarına karşı duyarlılığı fark edilir. " Hangi Acı, Çocuklar, Anne Çabuk Ölelim" şiirlerinde küçük bir çocuğun bakış açısından yaşanan acılara karşı bir duyarlılık vardır. Çocuklar şiirinde Fuat Arpa, çocuklar üzerinden toplumsal eşitsizliği bir çocuk duyarlılığıyla aktarır. Çocukları seçmesi çocukların masumiyetinden kaynaklıdır. Henüz kirlenmemiş olan çocuklar olaylara daha tarafsız bakabildikleri için daha nesnel ve etkili bir yol olur şiirleri için. Batı'daki bir kentte çocuklar papatya satarken Doğu'ya doğru geldiğinde ise toz, duman ve sonunda hayat satmaya kadar acı bir tabloyla okuyucuya aktarılır. Yine şiirde yer alan sahil ve ceset kavramları göçmenlerin yaşadıkları trajediye dikkat çekmesi bakımından son derece anlamlı olacaktır. Şairin mısralarında çocukları sarı bir renge benzetmesi de öylesine bir seçim değildir. Çünkü sarı renk psikolojide geçiciliği vurgular. Burada sarı renk, şairin çocukluklarını yaşamadan acılar içinde hemen büyüyen bu çocukların durumuna yaptığı bir atıftır. Acılarla olgunlaşan çocuklar şiirlerinde belirgindir. Bu şiirlerinde dünyanın masumiyetinin sembolü olan çocukların yaşadıklarına tanıklık eden şairin duyarlılığı ön plandadır.

Tebriz'de sakız satar çocuklar

Sanat sokağında, Van'da sigara

Zaho'da çorap satar çocuk

Aksaray'da çakmak

Milano'da papatya

Halep'te toz

Kabil'de duman

Gazze'de hayat

Bağdat'ta hayal satar

sarı bir renktir çocukluk
kentlerin bulvarlarında
caddelerde
üşüyen bir kırmızı ışıktır
sarıya ve yeşile çok geç dönüşen
bulanık hayali, göçmen genç kızın
donmuş bir cesettir
taş kalpli sahillerin
ve sınırların sıfır noktasında
bir enkaz yığnında
(...)
ölmüştür hayat çoktan
İnsan yoktur
çocukluk yoktur
çocuk yoktur
Aksaray’da mendil satar çocuklar
Kızılay’da çiçek
Kahire’de umut
Londra’da gelecek
Afrika’da açlık
ve dağlarda
geleceğini satar çocuklar (Çocuklar, 2023, ss. 52-54)

Fuat Arpa’nın toplumcu kimliği daha belirgin olduğundan toplumsal duyarlılığı daha ön plandadır. Özellikle Türk-İslam coğrafyasında yaşanan zulümler ve bu zulümlere karşı bütün dünyanın sessiz bekleyişi- özellikle Türk-İslam topluluklarının sessiz bekleyişi- şairin bu acılara daha fazla duyarlı olmasına neden olur. Bir nevi şiirleriyle toplumun bu coğrafyada yaşanan acılara tanık olmasına vesile olmayı düşünür. “Ah Kerbela” şiirinde şair, geçmişte yaşanmış bir olaydan hareketle günümüz Türk-İslam dünyasına sesini duyurmaya çalışır. Şiirde geçen lale kelimesinin renk olarak kan kırmızı seçilmesi de son derece anlamlıdır. Halk hikâyelerinden olan Ferhat ile Şirin hikâyesinde sevgililerin kavuşamadıkları zaman diliminde döktükleri gözyaşından tecelli eden çiçekler kırmızı renkli lalelerdir. Dolayısıyla Fuat Arpa da İslam coğrafyasındaki bu ayrılığı hatırlatırcasına kırmızı lale motifini kullanmayı tercih edecektir. Yüreğini harman yerine benzeten şairin bu sözü İslam coğrafyasının içinde bulunduğu karışık durumuna bir atıftır.

(...)
Yüreğim harman yeri bırakın
Dolaşsın başlayıp kar-ı beladan
mazlum coğrafyaları
ve her birinden bir demet lale
ama kan kırmızısı olanları
Şu kıyam ocağı Ortadoğu’dan
Şu ateşi aşkın kadim coğrafyamdan

Şu dünün yurdu Balkan'dan
Kardeşleriyle buluşsun bırakın
Aynı yürekler vurulur
ayrı cephelerde
Bırakın vurulan her zincir darbesi
her ağıt her ağlayış
(...) (Ah Kербela, 2018, ss. 31-32)

1.2. Tasavvuf

Kadim şiir geleneğimiz olan divan edebiyatında ve halk kültürü içinde boy veren tekke edebiyatında tasavvuf oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Tasavvuf kelimesinin suf kelimesinden geldiğine dair güçlü görüşler mevcuttur. Tasavvuf ehli kişilerin giydiği yünden hırkalardan dolayı kendilerine sufi denmesi de bunu düşündürmektedir. Sufilerin dünyevi arzularından sıyrılıp Allah'a yönelmeleri onları Anadolu coğrafyasında önemli kılar. Anadolu coğrafyasında uzun süre etkisini sürdüren tasavvuf kavramı elbette şairlerin şiirlerinde kendine geniş bir yer bulacaktır. Şairlerin birçoğu bu temayı eserlerinde kullanarak klasik bir hâle getirir. Fuat Arpa şiirlerinde kendine yer bulan tasavvuf teması daha çok geleneksel anlamıyla karşımıza çıkar. Geleneksel anlamıyla tasavvufun ön plana çıkardığı hoşgörü, insan sevgisi, nefsi terbiye gibi durumlar Fuat Arpa şiirlerinde kendine yer bulacaktır. Tasavvufa meyleden her müridin kendine yol gösteren bir mürşidinin olması gibi Fuat Arpa da tasavvuf temasını ele alırken tasavvuf büyüklerini ihmal etmeyip bu şairlerden yararlanır. Fuat Arpa "Güzel şiirler ancak esinlerin kaynaklık ettiği bir çalışmayla elde edilebilir" (Arpa, 2023, s. 16) diyerek geçmişle olan bu bağına işaret etmektedir. Divan ve halk edebiyatı şairlerindeki tasavvuf düşüncesine oldukça yakın duran şair, bu temayı "Garibane" şiirinde ön plana çıkarır. Bu şiirinde Yunus Emre'nin sade dilini hatırlatan bir üslup seçmesi de şairin tasavvufufla olan bağlantısından gelmektedir. Tasavvuf temasını ele alırken mürşit olarak seçtiği Yunus Emre ve Mevlâna gibi mutasavvıfları taklit etmeye gayret gösterir. Âlemin fani olması, tabiattaki bütün canlıları aynı görmesi, gururlu olmaması tasavvufi etkilerdir.

Gel âlemi fani bilip
Dolaşalım garibane
Gurur kibir kalpten atıp
Söyleşelim garibane

Azad olup kurtla kuşla
Gah bir rüzgâr gah bulutla
Sinemizde aşk umutla
Uçuşalım garibane

Yunus olup Abdal olup
Bağrımızda sevda dolup
Muhabbetle yüzü solup
Dertleşelim garibane
(...) (Garibane, 2018, s. 135)

Tasavvuf ehli şairlerden olan Yunus Emre'ye sevgisini "Sencileyin" adlı şiirinde de görebiliriz. Bu şiir Yunus Emre'nin "Şöyle Garip Bencileyin" şiirine bir nazire gibi durur. Bu şiirde Yunus Emre gibi bir mutasavvıfın ve onun hayat anlayışının düstur alınması da şairin tasavvufa ne kadar yakın olduğunu gösteren bir işarettir. Yunus Emre'nin "Bir kez gönül yıktın ise / Bu kıldığın namaz değil" mısralarındaki hassasiyet Fuat Arpa şiirlerine de sirayet eder. Çünkü tasavvufta gönül Allah'ın evidir ve gönül kırmak bu evi yıkmak demektir. Şiir incelendiği zaman tasavvufun çok önemseydiği zorlukları göze almak, gönül yıkmamak, hâl dilini kullanmak gibi kavramlar göze çarpar.

Aşkın harında yanmaktır

Sencileyin bir kul olmak

Dost yoluna adanmaktır

Sencileyin bir kul olmak

(...)

Dost gönlünü yıkmayarak

Hal dilinden çıkmayarak

Dert nedendir sormayarak

Sencileyin bir kul olmak

(...)

Söylemezse ölen kişi

Miskinlere haldaş işi

Yedi yüz yıl şimdi yaşı

Sencileyin bir kul olmak (Sencileyin, 2023, ss. 88-90)

Fuat Arpa, "Ne" şiirinde tasavvuf kavramının sufide yarattığı durumlardan bahseder. Tasavvuf inancında yer alan vecd hâli bu şiirde yoğun olarak göze çarpar. İnsanın bütün uzuvlarıyla ibadete yönelmesi ve kendini Rabbi huzurunda kaybetmesi şiirde ön plana çıkar. Anlatılan ibadet sahnesinden de anlaşılacağı üzere insanın ruhen de yaratıcıyı zikretmesi söz konusudur.

İbadet eden ne?

Bir baksana bedenine

Ondan içeri mi ibadet

Kalbinde

Yoksa bir terennüm

Bir alışkanlık mı sadece

Kitabın sözleri

Dilinde?

Secde eden ne?

Baksana gözlerine

Var mı yüreğinde

Secdenin eseri yoksa

Yere kapanan

Bir beden mi sadece? (Ne, 2018, s. 105)

“Kırk Demi” şiirinde geçen kırklar, yediler, üçler gibi kelimeler yine şairin tasavvuf temasıyla olan ilintisine işarettir. Bu sayılar tasavvufta son derece önemlidir. Tasavvufun dört kapı kırk makamdan oluşması ayrıca kırk kelimesine özel bir anlam yükler.

Kırk deminde
Bir yanımda kırklar, yediler, üçler
Sağımda kırk eren
Hadis derleniyor kırka tamamlanmış
Benim kırk saatim nerede geçecek
(...) (Kırk Demi, 2023, s. 27)

1.3. Yalnızlık

Yalnızlık, tanımı yapılması son derece güç bir kavramdır. Çünkü yalnızlık kavramını irdeleyen her bakış farklı bir açıyı gösterir. Otto Rank, yalnızlığımızı “Doğduğumuz günden başlayarak, bizi rahatsız eden” (Rank, 2001, ss. 57-58) diye tanımlayarak, yalnızlığı insanın ilk anından başlatıp hayat boyu karşılaşacağı bir durum olarak yansıtır. Yalnızlığı dini kaynaklar, yaratıcıdan kopma olarak ele alır. Dolayısıyla yaşanan duruma göre anlaşılan bir kavram olduğu ortadadır. Yalnızlık kavramı farklı durumlarla bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır. Kimi insan yaşadığı topluma yabancılaşınca bu kavramı deneyimlerken kimi insan biyolojik yapısından dolayı bu durumu seçer. Kimi insan bu kavramı olumsuz bulurken kimi insanda ise bilinçli yapılan bir seçime dönüşüp olumlu olacaktır. Fuat Arpa, yalnızlık kavramına daha çok olumlu bir bakışla yönelir. Yalnızlık teması Fuat Arpa şiirlerinde kanıksanmış bir durumdur. Fuat Arpa’nın “Sözün Yazgısı” adlı şiirinde geçen “Damarlarımda kan yerine/Karanlık ve yalnızlık dolaşırken/ Issız ve sessiz” (Arpa,2018, s. 13) mısraları yalnızlığın bedende dolaşan bir kan gibi içselleştirildiği görülür. Fuat Arpa, bir şairin yoldaşının “yalnızlık, sabır ve yoğun ruhsal uğraş” (Arpa, 2023, s. 16) olduğunu dile getirerek yalnızlık temasına olumlu bir bakış açısı kazandırır. Fuzuli’nin aşk açısından şikâyetçi olmama özelliği Fuat Arpa şiirlerinde yalnızlığa bakışta tekrar hayat bulur. Çünkü şair bu duygudan şikâyetçi görünmemektedir. “Bazen” şiirinde geçen “Yalnızlık paylaşılmaz paylaşılan / şey yalnızlık olmaz” (Arpa, 2018, s. 58) mısralarındaki atıf da bu anlayışın bir tezahürüdür. Yine “ Yağmur Öncesi, Gideceksiniz, Yalnızlık Serenadı, Yalnızlık, Arkadaş” şiirlerinde bu tema ön plana çıkar. Yağmur Öncesi şiirinde şair, insanlardan beklenti içinde değildir ve insanların onu anlamamasını ister. İnsan dışındaki canlılara daha yakın duran şair “benliğini bir yağmurla yıkama” veya kendini “tutsak bir kuş”a benzeterek bu durumu yansıtır. Doğaya sığınan şair insanlarla bağ kurmak istememektedir. Yine Arthur Schopenhauer yalnızlığı sevenlerin özgür olabileceğini düşünmesi gibi Fuat Arpa da bu şiirinde yalnızlık temasını “işte özgürüm” diye haykırır. Yalnızlıkla birlikte onu sınırlandırmaya çalışan her şeyden kurtulur.

Bir yağmur yıkasın benliğimi
Eriyince tüm kelimelerim
yalnızlığımda
duyuvermesin insanlar beni
anlamasın kimse
ne çıkar
Anlamasın.
Beni duymasın kimse
Gözü bir değil, vadilerce

Varlığı arayanlar
Beni kimse sormasın
Gözünü toprakla doyuranlar
İşte özgürüm
Duygularımı yazıyorum
Bir tutsak kuşum
Çoktan kırdım artık
kafeslerimi
Hayal değil
Canımdan can alan gerçek
Dostlara doğru gidiş hayal değil
Beni anlamasın
Beni sevmesin onlardan kimse ki
(...) (Yağmur Öncesi, 2018, s. 80)

Fuat Arpa “Yalnızlık Serenadı” şiirinde yalnızlık duygusunu bilinçli olarak seçer. Tuğba Dağıstan şairin kendini Tanrı gibi görerek yalnızlığı bilinçli seçtiğini söyler (Dağıstan, 2010, s. 162). Şair burada bilinçli bir tercih yaparak kendini anlama, kendine yolculuk yapma anlayışıyla yalnızlığa sığınır. Yalnızlığın canlı olarak sunulması aslında hayatımızın her anında karşılaşılabileceğimiz bir duygu olmasına işaretler. Şair bazı insanların korkup kaçtığı yalnızlık temasına daha pozitif bir bakışla yönelmektedir. Şair, yalnızlıkla birlikte yalnızlığı bulup dinginleşmektedir. Yine Fuat Arpa, şiirde karamsar anlamlar taşıyan “ölü nehir, karanlık gece” gibi kelimelerden yalnızlık temasına yönelerek kurtulur.

Yalnızlık, ölü bir nehir değildir
Karanlık bir gecede
Yalnızlık kendimi anladığımdır
Yalnız olmayı anladığımdır
Ve adadığımdır kendimi
Binlerce mısra dünyasında
En yalın olana eriştiğim
Yaşamın dinginliğidir (Yalnızlık Serenadı, 2023, s. 80)

1.4. Hüzün

Hüzün, Arapçadan dilimize geçmiş bir kelime olup Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte “gönül üzgünlüğü, melankoli” anlamında kullanılır. Hüzün başka etmenlerin varlığıyla oluşan bir kavram olduğundan bu duygunun oluşması için farklı sebeplere ihtiyaç duyulur. Kimi insan yalnızlıktan hüzünlenirken kimi insan gurbetle bu temayı anlamlandırır. Hilmi Yavuz’un “Hüzün ki en çok yakışandır bize / belki de en çok anladığımız” (Yavuz, 2006, s. 65) mısraları aslında insanın hüzünle ne kadar hemhâl olduğunun ifadesidir. Hilmi Yavuz, hüzün temasının toplumsal bir kodumuz olduğunu söyleyerek şunları da ekler:

Biz, hüzünlü bir toplumuz. Hüznü, hüzünlenmeyi seviyoruz. Yaşamın tadını, hüzün duygusunda buluyoruz belki de! Bir tür mazohizm evet, ama ne yapalım, böyleyiz işte! Hep söylemişimdir: Şarkılarımıza, türkülerimize, şiirlerimize bakın, hep hüzündür dile getirilen. Bir şiirimde ‘hüzün ki en çok yakışandır bize’ diye yazmıştım, adım o günden bu yana ‘hüzün şairi’ne çıktı. Yanlış anlaşılacak istemem, benimki sadece saptama... Bizim kültürümüz bir

'hüzün kültürü'dür; hüzün sanki kültürümüzün 'olmazsa olmaz' bir parçasıdır, demek istemişim ben; hüznün Türk insanının, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir deyişle söylersem, 'his tarihi'nde yeri büyüktür. Kısaca, bizim insanımızı anlatabilmek için hüzün temel kavramlardan biri, bana göre... (Yavuz, 2003, s. 131)

Fuat Arpa şiirinde kendine yer bulan bu tema, içinde yaşanan modern zamanlarda aslında çok da anlamlı bir duygu olarak görünmemektedir. Hüznü anlamlı kılan geçmişin hatırlanmasıdır. Geçmiş hatırlanınca bu duygu anlam kazanmaya başlar. "Hüzün Anı " adlı şiirde bu durum ortaya konur. Şair önce bu duyguyu içinde yaşadığı zamanın içinde aramaya başlar ama bu arayış, hüznü bulamamanın verdiği bir hüznü dönüştürür. Adeta günümüz dünyasında şairin aradığı hüzün yok olmuş gibidir. "Çağdaş seküler insan!" mısralarıyla şairin aradığının dünyevi bir hüzün olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Şairin aradığı mistik bir hüznündür aslında, bunu da dünyevi nesnelere olan gazete, dergi ekranlarda her ne kadar ararsa da bulamaz.

(...)

Sonra küsüyorum dünyaya

Çünkü yollarımız...

Ne kadar ayrı

Yollarımız

Dünyalarımız ne kadar farklı

Çağdaş seküler insan!

Biz ne kadar farklıyız

Okudum, okuyorum

Gazetelerde, dergilerde, ekranlarda

Caddelerde, kahvelerde

Odalarda, salonlarda

Bir seni bulamıyorum

Her şeyin içinde

Bir seni hüznüm

(...)

Şair içinde yaşadığı zamanda bu duyguya ulaşamayacağını anlayınca bu duyguyu geçmişle ilintilemeye çalışır. Şairin burada hüznü yaşadığı durum biraz da çağdaş seküler dünyaya bir tepkidir. Bu dünyayı ne kadar anlamaya çalışsa da bunu başaramayıp geçmişin hatıralarına dalıp hüznü yakalamayı başarır. Şairi hüznülendiren İslam coğrafyasında yaşanan sıkıntılardır. Şiirde seçilen ilk mekânlardan olan Taif bilinçli bir tercihtir. Peygamber, tebliğ için gittiği Taif dönüşü, yüreğini bir hüzün kaplar ve Allah'a yalvararak bu hüznünü dile getirir. Fuat Arpa da hüzün temasına bu olayla atıfta bulunur.

(...)

Hüzün nerede başlamaz ki

Ya bir Taif dönüşü

Ya kızgın yüreğinde Bilal'in

Ya hücrelerinde Ammar'ın

Ebubekr'in sinesinde

Hüzün nerede başlamaz ki

Ya çatlamış dudağında ehl-i beytin
Ya Kerbela'da
Ya Ortadoğu'da ya kalbimin en ateşli coğrafyasında
(...) (Hüzün Anı, 2018, ss. 75-76)

Şair "U Sendromu" adlı şiirinde hayallerinin, yapabileceklerinin yarım kalma endişesiyle bir hüznün taşımaktadır. Tıpkı Cahit Sıtkı'nın yaşam sevgisiyle dopdoluyken hayatın geçiciliği fikrinden dolayı yaşadığı hüznü hatırlatan bir yanı vardır Fuat Arpa şiirinin. Şair yaşama sevgisiyle dopdoluyken öte yandan bunların olamama korkusuyla hüznü bir hâle bürünür.

Bir şafağa dipdiri uyanamamak var
Yaşayamamak bir grup vaktini
Görememek çocukların bayram sevincini
Arzulara ulaşamamak var
Bir doğum gününü yaşayamamak
Aşık olamamak var
Sevememek insanları
Çiçekleri koklayamamak
Duygulanıp
Ağlayamamak
var
(...) (U Sendromu, 2018, s. 106)

"Geçen Yılların" şiirinde hüznün teması zamanla bağlantılıdır. Şair yaşarken farkına varmadığı durumlardan dolayı bir hüznün taşımaktadır. Ömrünün son demlerinde yaşadıklarını değerlendiren bir gözün hüznü vardır. Şair burada kendini rotası belli olmayan bir gemiye benzeterek savrulmayı tercih edecektir.

Limanı belirsiz meçhul gemidir
Yolcusu yorgun, geçen yılların
Hatırası ömrün hazin demidir
Farkına varmadan geçen yılların (Geçen Yılların, 2023, s. 91)

Şair kendini kırık bir saz olarak görürken çıkardığı melodi de titreşen bir sestir. Bu durum şairin tükenmişlik durumunun bir izahıdır. Çünkü dörtlükte içinde yaşadığı mevsimlerin bile başka türlü olması şairi hüznülendirir ve şair geçen yılları resmetmeye çalışır. Bu durum da şairin geçen zamanın onu daha da kötüleştirdiği sonucuna götürür okuyucuyu çünkü resmetmek aynı zamanda o anı dondurmaktır. Şair bir nevi artık hayatın akışını da istememektedir. Şair içinde yaşadığı zamana ya yetişememektedir ya da ayak uyduramamaktadır. Bu durum onda hüznün yaratmaktadır.

Artık başka türlü baharın, yazın
Belki bir esenlik sade niyazın
Titreyen melodisi, kırık sazın
Resmeder halini geçen yılların (Geçen Yılların, 2023, s. 91)

Fuat Arpa "Kar Yağardı Gözlerine" adlı şiirinde hüznün temasını doğadaki olaylar ve canlılarla ilintileyip aktarır. Karın yağışını kara bir renk şeklinde yansıtmayı veya

hüznün gözbebeklerine yaklaşip orada yuva yapacak kadar yakınlaşması da şairin bu duyguyla nasıl bütünleşik olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

ıslak bir mevsimdi çocukluğun
hasret yağmur gibi
gurbet sancı gibi
çökerdi can evine
gelip yuva yapardı
hüzünler gözbebeklerine
sen şaşırılmazdın
kader de edemezdin ama
kar yağardı kara renklerde
senin gözlerin karaydı
yüreğin yara
gelip bulurdu seni
bir değil dört mevsim boyunca
kar yağardı gözlerine
(...) (Kar Yağardı Gözlerine, 2023, s. 37)

1.5. Özlem

Özlem teması geçmişle ilintili bir kavramdır. İçinde yaşanan zaman ve şartlar mutlu olmaya yetmeyince bu kavram devreye girerek bir nevi savunma mekanizması gibi insanı o on için rahatlatan bir görev üstlenir. Yakup Göçemen “geçmişe özlem, gerçeklerden kaçmanın duygusal düzlemde dışa yansımından başka bir şey değildir.” (Göçemen, 2020, s. 192) şeklinde tarif ederken hem geçmişle bağına hem de aslında bir nevi kaçış olduğunu söyler. Fuat Arpa şiirleri incelendiğinde şairin içinde bulunduğu zaman diliminden memnun olmadığı aşikârdır. Özlem teması Fuat Arpa şiirlerinde daha çok geçmişe dair yaşanan güzel günlerle anlam kazanır. İçinde yaşanan zamandan memnun olmayan şair, daha çok geçmişin güzelliklerini yâd ederek huzur bulur. “Fırat’ın Türküsü” şiirinde özlem teması bu şekilde kullanılır. Özlem temasının ortaya çıkmasında aslında yaşanan andan memnuniyetsizlik vardır. Şair, kendini “kadim bir kültürün mirasçısı” olarak görüp bu durumu aktarır.

Dinleyin Fırat’ın Dicle’ye türküsünü
Nicedir anlattığı hazin öyküsünü
Hani benim şad ile akan günlerim?
Dağlar, taşlar, kırlar ile mesut dünlerim
Bin yıllık bir maziye evet ben şahidim
Kadim bir kültürün mirasına aidim
(...) (Fırat’ın Türküsü, 2018, s. 40)

Yine şair bu şiirinde özlem temasını işlerken aslında yeni nesle bir öğüt de verir. Bu yönüyle şiir geleneğimizde yeri olan sonraki nesle öğüt verme anlayışı da sürdürülür. Geçmişin şanlı yanını hatırlatarak bunların unutulmaması ve bunlara sahip çıkılmasını ister. Şairin özlem temasını şekillendiren durumlardan biri daha önce değindiğimiz duyarlılık temasıdır. Fuat Arpa, İslam coğrafyasının içinde bulunduğu durumdan memnun değildir. Şair, İslam coğrafyasının eski şanlı günlerine özlem duymaktadır. “Hatırla haçlıya ders veren Selahaddin’i” mısraları

İslam coğrafyasının günümüzde düştüğü durumlara hem bir uyarı hem de o günlere duyulan bir özlemdir.

Hatırla, dedenin can verdiği nazlı yurdu
Hatırla, insanlığa kan veren toprak buydu
Hatırla, çöl rüzgârıyla yarışanları
Hatırla, bir bir tarihe karışanları
Nerede âleme şahit adil sultanlar?
Altın tepside yeni bir çağ sunanlar
Hatırla, haçlıya ders veren Selahaddin'i
(...) (Fırat'ın Türküsü, 2018, s. 42)

1.6. Aşk / Sevgi

Fuat Arpa şiirlerinde en fazla yer bulan temalardan olan aşk, genel tanımıyla aşırı sevme ve bağlanma durumudur. Bu tema kimi şiirlerinde beşerî bir tasavvur olarak ortaya çıkarken kimi şiirlerinde ilahî bir kimlik kazanır. Sevgi dolu olan şair, çevresindeki tüm güzelliklere karşı bu hissiyatı taşımaktadır. "Aşk ve Ateş" şiirinde intak sanatının imkânlarıyla aşkı dile getiren şair içindeki duyguları aşkın ağzından dile getirir. Şiirde konuşturulan iki kavram olan aşk ve ateş kavramları şairin aşkı tarifinde önemli bir noktadır. Çünkü aşkı göze alan yanmayı da göze almalıdır. Şair burada aşka düşenlerin kendini kaybetmesini sarhoşluk durumuna ve uyku hâline benzeterek aşkın insanı farklı bir âleme taşıma özelliğine değinir. Yine halk arasında sıkça kullanılan aşk, gözü kör eder lafı da aşka düşenin etrafındaki her şeye karşı kapalı olduğu sadece sevdiğine yönelmeyle ilgili bir kullanımdır.

(...)
Aşkın dilinden ateşe:
Benim gözüm kör bilmez misin?
Ben dipsiz bir kör kuyu
Kurtulamaz düşen ve
Sarhoş olur
Uyuyanlar bu uykuyu
(...)

Ayrıca şair aşkın tarif edilemez bir kavram olduğunu belirtir. Çünkü bu durum yaşayana göre değişiklik gösterir. Fuat Arpa'nın İslami duyarlılığı dikkate alınca bütün aşkların sonunda tek gerçek aşk olan ilahi aşka çıktığını "hepsinin ulaşmak istediği deniz bir" sözüyle görmekteyiz.

Aşk, "gök kubbenin altındaki
en gizemli kelimelerden biri"
tanımlanamayan.
Binlerce tanımı yapıldığı halde.
bin başlı bir ırmaktır
her birinin yolculuğu
ayrı ama hepsinin ulaşmak istediği deniz bir.
(...) (Aşk ve Ateş, 2018, ss. 45-48)

“Yine” şiirinde şair umutsuzluğa kapılan bir kişiye derman olarak aşkı / sevgiyi sunar. Tutunacak bir daldır sevgi. Şairin şiirlerine bakıldığında karamsarlığa yer yok gibidir, her zaman umut var olmuştur. Her zorluğun elbet biteceği düşüncesi hâkimdir. Şair burada sevgiyi /aşkı sağaltıcı bir merhem gibi düşünmektedir. Şair mısralarında kapkaranlık dehlizler, kara baht, ıstıraplar, sürünme, bedbin gibi olumsuz kelimelerin ardından oluşturduğu olumlu tablo hep sevginin sağaltıcı yanındır.

Kapkaranlık dehlizlerinde kayboluversen
Irak mı irak yollarında hayatın
Yaşarken bir kara bahtı
Ne ıstıraplar çeksen
Ne sürünsen acımasızca
Öyle hicran zamanları bedbin
Ve duyarsızca
Seveceksin yine hayatı
Bak!
Uçuşuyor kuşlar
Heveslerinde uçma zevki
Özgürlük kokuyor nefesleri
Yapraklar usulca sokuluveriyor birbirine
(...) (Yine, 2018, s. 66)

“Aşk” şiirinde şair aşkı anlatırken aşkın sadece akılla kavranmayacak bir kavram olduğunu vurgular. Burada manevi bir aşk arayışı göze çarpar. “Ben bir sır idim, bilinmek istedim.” hadisinden yola çıkarak ilahi aşka yönelmenin aslında yaratıcıya ulaşma isteğine dayandığı ortadadır. Fuat Arpa şiirinde ilahi aşk bu minvalde ele alınır. Şiirin ilk dördlüğü bu bakış açısının yansımasıdır. Daha sonraki dördlükte “nefsin satan kuldur âşık” derken dünyevi olanlarla bağların koparılması gerektiğini vurgulayan şair, böylelikle ilahi aşka ulaşılabileceğini vurgular. Çünkü nefis insanın dünyevi yanını temsil eder.

Aşkın özü odur; feda
Sır istersen akla veda
Sürgün yeri bu âlemde
Aşktan özge kalmaz seda
(...)
Kimse bilmez kimdir âşık
Akıl veren, olmaz âşık
Fani dünya pazarında
Nefsin satan kuldur âşık
(...) (Aşk, 2018, s. 137)

1.7. Yerellik

Fuat Arpa, yaşadığı kent olan Van’ı da şiirlerinde kullanır. Dolayısıyla bu temayı kullanması onun doğup büyüdüğü topraklarla olan bağının ne kadar güçlü olduğunu da yansıtmaya açıktır. Kıyısında Van Gölü’nün, Feqe Teyran, Eylülde, Ekim Üşümleri şiirleri yerellik temasının boy verdiği şiirleri

olacaktır. Şair, Van sevgisini özellikle Van Gölü kıyılarında bolca görülen beyaz martı üzerinden aktarır. Beyaz rengi de bilinçli bir tercihtir. Van Gölü –son zamanlarda çevre kirliliği artmışsa da- tertemiz sahilleriyle şairin hayalinde capcanlıdır. Şair bu şiirinde Van'ı sadece tabiatıyla değil dostluklarıyla da yâd eder ve Van Gölü'nün herkese ait olduğunu ifade ederek yerellikten ulusallığa/evrenselliğe açılma yapar.

Uçuşur üzerinde özgürce Van Gölü'nün
Uçuşur beyaza gömülü martılar
Sahilin şarkısı ise başkadır
Martılar kadar, gökyüzü kadar
Sahildeki de bir şarkıdır
Bir şarkıdır o da
Bir sevgi kadar
Dolaşır bulutlar üzerinde bir dağın
En doğusunda doğunun
(...)
Bir ekmeğin yanında bir şiir
Oysa mutluluk için ekme de yetmez sade
Belki dostluk
Belki kardeşlik, fikir
Kim bilir belki de
Şiir...
Yayılr enginlere dalgaları bu gölün
Engince yayılır
Ekme herkesin olmasa da
Evler eşyalar olmasa da herkesin
Bu su hepinizin
Hepinizi çağırıyorum der dalgalar
(...) (Kıyısında Van Gölü'nün, 2018, ss. 89-90)

Sonuç

Tema, Türk edebiyatının Batı'dan aldığı bir kavram olduğundan ilk zamanlarda gerek kullanım gerekse başka kavramlarla ilişkilendirilmesinde problemler yaşanmıştır. Zamanla daha uygun örneklerinin verilmesi kavramın gitgide oturduğunu gösterir. Tema kavramı kullanımına göre hem bireysel hem toplumcu bir işlev görmektedir. Türk edebiyatında bu iki işlevi çoğu zaman birlikte kullanılır. Dolayısıyla şiirde aynı anda birden fazla temanın kullanılmasından bahsedilebilir. Kullanılan bu temalar sanatçının bireysel algılamalarından da etkilendiğinden tema tespiti oldukça zorlu bir süreç dönüşmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son başkenti olan İstanbul, edebî muhitlerin canlı olduğu bir yerdir. Burada yaşayan sanatçılar, edebiyat mahfillerinde cereyan eden durumlarla erken tanışırlar. İstanbul dışını temsil eden taşrada ise sanatçılar bu gelişmelerle daha geç tanışırlar. Taşrada ürün veren sanatçılar genellikle buldukları muhitteki edebi hareketlerden etkilenip bazı kalıpları aşamamaktadır, fakat Fuat Arpa her ne kadar taşrada eserlerini vermiş bir şair olsa da gerek düşünce gerek coğrafi mekân sınırlılığını kırmayı başarır. Fuat Arpa şiirleri incelendiğinde

tema bolluğu göze çaracaktır. Temalarında bireysellik zaman zaman göze çarpsa da toplumcu yönünden dolayı toplumsallık, temalarında daha belirgin olur. Ayrıca kullanmış olduğu temaları kendi bakış açısından ziyade bazen küçük bir çocuğun bazen bir annenin bazen de insan dışı varlıkların gözünden aktararak şiirlerinde tekdüze anlatımı da kırar. Yine şiirlerini sadece bir bölgenin sesiyle sınırlı tutmayarak farklı coğrafyalarda yaşayan insanların sesi olacak temalarla renklendirir. Ele aldığı temaların ortak yanlarından biri şairin duyarlılığının ifadesine tercüman olmalarıdır. Özlem gibi bireysel bir temada bile toplumcu mesajların olması şairin duyarlı yapısıyla ilgilidir. Temalarının ortak noktalarından biri de İslami duyarlılıkla ilişkisidir. Şair kullandığı temalarda kendisine olumlu veya olumsuz yansıyan durumları İslami hassasiyetiyle ilintiler. Yine şairin doğduğu kent olan Van, şairin şiirlerindeki fonlardan biridir. Şair kentiyle olan bağını temalar vasıtasıyla devam ettirir. Van'daki sokak satıcılarından tutun da Feqe Teyran gibi Van'ın önemli alimlerine kadar birçok kişiye şiirlerinde yer verir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (2013). Anlatma Esasına Bağlı edebi Metinlerin Tahlili. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları
- Aktaş, Ş. (2015). Şiir Tahlilleri -Teori ve Uygulama-. Ankara: Kurgan Edebiyat
- Arpa, F. (2018). Sözün Yazgısı. İstanbul: Bengisu Yayınları.
- Arpa, F. (2023). Yalnızlık Serenadı. Ankara: Simer Yayınevi.
- Cuddon, J.A. (1999). Dictionary of Literary Terms&Literary Theory. London: Penguin Books
- Çetin, N. (2013). Roman Çözümleme Yöntemi. Ankara: Öncü Kitap
- Çıkla, S. (2012). Şiirde 'Tema' Kavramı Üzerine. Yeni Türk Edebiyatı Dergisi, Sayı:6, s.71-86
- Dağistan, T. (2010). Metin Altok ve Şiirlerinin Yapı, Tema ve Üslup Bakımından İncelenmesi. Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa
- Göçemen, Y. (2020). Mahmûd Sâmî el-Bârûdî Şiirinde Özlem. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Sayı 36, s.167-202
- Karataş, T. (2004). Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yayınları. s.467
- Özakman, T. (1998). Oyun ve Senaryo Yazma Tekniği: Tiyatro, Radyo, Televizyon ve Sinema. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Rank, O. (2001). Doğum Travması (Çev. Sabir Yücesoy). İstanbul: Metis Yayınları
- Yavuz, H. (2006). Büyü'sün, Yaz! Toplu Şiirler 1969-2005. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Yavuz, H. (2013). Hüzün ve Ben. İstanbul: Timaş Yayınları.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Birinci yazar: %100

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions:

First Author: %100

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has no financial support.